

Lễ hội làng nghề truyền thống Vân Chàng

TRẦN THỊ KIM QUẾ*

Vân Chàng là một trong bảy thôn của xã Nam Giang, huyện Nam Trực, tỉnh Nam Định (bảy thôn đó là: Đồng Côi, Kinh Lũng, Vân Chàng, thôn Nhất, thôn Nhì, thôn Ba, thôn Tư). Địa điểm diễn ra lễ hội đó là ngôi đình thờ tổ nghề rèn làng Vân Chàng được coi là không gian linh thiêng diễn ra lễ hội - tọa lạc trên một khu đất rộng ở đầu làng với không gian cảnh quan đẹp, vẻ cơ bản hội đủ các yếu tố về phong thủy. Nhân vật được tưởng niệm trong lễ hội, đó là lục vị sư tổ đã có công truyền nghề cho dân làng.

Truyền thuyết kể lại rất rõ sự kiện lục vị sư tổ từ tổng Trung Lương, phủ Đức Thọ, tỉnh Hà Tĩnh ra vùng đất Vân Chàng ngày nay khai cơ lập nghiệp, dạy dân làm nghề rèn. Để tưởng nhớ công ơn của sáu vị tổ nghề rèn này, dân làng đã lấy tên làng của sáu vị tổ sư đó đặt cho làng mình đó là làng Hoa Chàng, về sau do kiêng húy nên đổi tên làng là làng Vân Chàng, và để ghi nhớ công ơn của những người đã khai sinh ra nghề rèn ở làng Vân Chàng, nhân dân địa phương đã lập đền thờ sáu vị tổ dạy nghề rèn. Cộng đồng cư dân làng Vân Chàng đã chọn ngày 15 tháng Giêng (ngày các vị tổ nghề rời làng trở về quê hương) làm ngày lễ kỷ niệm và tổ chức lễ hội trong 4 ngày từ ngày 13 đến ngày 16 tháng 1 hàng năm.

Sáng 13/1 (âm lịch) tổ chức Lễ Cáo Yết, tức là nghi lễ trình các vị tổ sư về việc làng xin phép mở hội; tổ chức làm lễ mộc dục và lễ thăng y cho các thần, sau đó là lễ rước thần. Tối 13/1 (âm lịch) Lễ Phú

Húy, đó là một nghi lễ truyền thống, ban tổ chức lễ hội tổ chức đọc tên những cư dân trong làng đã mất từ 50 tuổi trở lên mời về dự lễ hội làng. Sáng 14/1 (âm lịch) Lễ Thọ Công, nghi lễ tưởng niệm 15 vị tổ họ về đây khai phá lập làng mới, lúc đầu có 15 tổ họ, hiện nay đã có tới 36 tổ họ. Chiều 14/1 (âm lịch) tổ chức các hoạt động vui chơi giải trí. Tối 14/1 (âm lịch) tiếp tục hội, đặc biệt vào đêm 14 rạng ngày 15 các gia đình trong làng đều có một lễ mặn bao gồm xôi, gà (thịt luộc) hoa, quả, rượu, tiền vàng.v.v... mang lễ ra đình để cúng tổ, cỗ cúng bày khắp cả trong đình có khi còn bày cả ở ngoài sân đình. Sáng 15/1 (âm lịch) các vị chức sắc và ban tổ chức lễ hội khai hội, ngày nay đại diện chính quyền tổ chức buổi lễ khai mạc rất long trọng. Sau lễ khai mạc là lễ tế các vị tổ sư hay còn gọi là đại lễ. 16/1 (âm lịch) Lễ Tế tạ - kết thúc lễ hội và tổ chức lễ đại bố thí cho chúng sinh bơ vơ không có người cúng bái.

Các nghi lễ chính được diễn ra như sau:
Lễ rước: Sáng 13 tháng 1 sau lễ cáo yết các vị tổ sư, dân làng tổ chức lễ rước vào những năm chính hội. Đầu tiên rước các thần ở đền về đình, sau đó rước 8 vị thần qui định: lục vị tổ sư rước 1 kiệu, thánh mẫu 1 kiệu, thành hoàng làng 1 kiệu đi vân du quanh làng/ thực chất cuộc vân du này là một sự tôn vinh các vị thần linh, đồng thời cũng là dịp để các vị thần linh đi xem xét dân làng làm ăn, sinh sống ra sao. Đám rước đi đến đâu, người dân trong làng sắm lễ mặn đặt trước cổng nhà

* Ths. Trần Thị Kim Quế, Tổng Đại học Văn hóa

để hàm ý là sửa lễ mọn để nghênh đón thần linh. Các vị thần ở hai đền chỉ rước quay về đền khi lễ hội kết thúc.

Lễ tế Thọ Công: Đó là nghi lễ bày tỏ lòng biết ơn đối với các dòng họ (15 dòng họ) đã về mảnh đất này sinh cơ lập nghiệp và đời đời con cháu trong dòng họ làm ăn phát đạt và cũng có thêm các dòng họ mới. Trước đây cả giáp đứng ra làm lễ, sau khi bỏ chế độ giáp, các dòng họ đứng ra tổ chức làm lễ tế thọ công, có nhiều dòng họ thì sẽ có nhiều đại diện, hiện có 36 dòng họ cần phải có đủ 36 đại diện.

Lễ tế Phú Huy: Qui định các dòng họ trong làng đều có sổ ghi chép những người đã mất trong dòng họ của mình. Sổ ghi chép được giao và bảo quản ở nhà thờ họ hoặc ở nhà ông trưởng họ. Vì vậy, khi có lễ hội tổ chức rước tổ ra đình để làm lễ mời những vong linh đã mất ở tuổi 50 trở lên về làng dự hội...

Tế lễ chính: Được thực hiện vào sáng ngày 15 tháng 1. Đội tế gồm có 24 người gồm 1 chủ tế, 3 bồi tế, 1 đồng xướng, 1 tây xướng, 2 chuyển đọc văn, 2 chuyển lễ ở cung Thánh, 12 người tiến rước. Lễ vật dâng cúng Thánh trước đây mỗi giáp nuôi một lợn đen, được giao cho người chăm sóc đặc biệt, đến ngày lễ lợn được cho vào cũi, tét hoa trang trí bên ngoài đẹp rồi các giáp mang lợn sống ra tế thần, lợn của giáp nào to và đẹp nhất sẽ được giết để làm lễ tế thần. Các giáp khác tuy không được giải nhưng cũng giết lợn của mình, thủ lợn luộc để cúng thần, còn lại chia đều trong giáp để hưởng lộc thánh.

Lễ Dâng đồ khéo: Đây là một nghi lễ đặc trưng của làng nghề Vân Chàng nói riêng và làng nghề truyền thống nói chung, ở một số làng nghề khác còn gọi nghi lễ này là lễ "hiến xảo". Nội dung và tinh thần cơ bản của nghi lễ này là dâng các sản phẩm đẹp, kỹ thuật cao đạt tiêu chuẩn về mỹ thuật mang ra bày trước cung Thánh thần để báo công trước thánh/ thần về những thành tựu của làng

nghề. Việc thực hiện nghi lễ này còn là dịp trao đổi truyền bá, quảng bá kỹ năng, kỹ xảo, những kinh nghiệm và kỹ thuật của các nghệ nhân làng nghề, trên cơ sở đó người dân học hỏi lẫn nhau, chia sẻ kinh nghiệm và cũng là động lực thúc đẩy tinh thần ganh đua, cố gắng của các thành viên trong làng nghề. Những sản phẩm ở đây khá đẹp, độc đáo như cây nén, lư đồng, bình hương đồng, giá kiếm, giá đũa thờ. Sản phẩm độc đáo hiện để tại đình còn một đôi cây đèn sắt 36 ngọn, 2 ống phát lệnh (pháo lệnh) một ống to, một ống nhỏ khi đốt sẽ nổ như súng.

Lễ Đại bố thí: Nghi lễ này được thực hiện với mục đích là bố thí (cúng cháo, tiền vàng, quần áo, vật dụng...) cho các chúng sinh, các linh hồn chết bơ vợ không người thờ cúng. Nghi lễ này được thực hiện như sau: Trước hết mời các nhà sư (sư ở chùa làng và ở các chùa lân cận) đến dâng đàn làm lễ cúng phật, rồi sau đó làm nghi lễ bố thí chúng sinh. Các trò chơi, trò diễn, thi tài được tổ chức trong lễ hội tiêu biểu như:

Có một điều đặc biệt nữa liên quan đến làng nghề Vân Chàng đó là hàng năm vào ngày 8 tháng Giêng lễ hội chợ Viềng (Chợ Viềng một năm chỉ họp một phiên vào đầu năm mới), người dân làng nghề Vân Chàng mang các sản phẩm của làng bày bán tại chợ để khách hành hương và khách tham gia lễ hội mua bán những sản phẩm nông cụ để cầu may như: bếp kiềng, cuốc xẻng, dao rựa, xoong nồi, ấm đun nước, các đồ thờ cúng như: lư hương đồng, chân nến v.v... và cả cây cảnh, các loại cây hoa, hạt giống, hạt rau giống v.v...

Bước vào thời kỳ đổi mới, làng nghề truyền thống Vân Chàng đã có sự thăng hoa mạnh mẽ, góp phần rất quan trọng trong sự phát triển kinh tế - văn hóa - xã hội của vùng và của tỉnh Nam Định. Lễ hội làng nghề Vân Chàng ngày nay vẫn còn lưu giữ những nét đẹp truyền thống trong công đồng người dân nơi đây./.